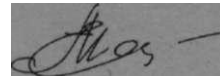

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

МІШЕЧКІНА МАРИНА ЄВГЕНІВНА

УДК 37.037-057.874: 372

ВИХОВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

13.00.07 - теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового степеня
кандидата педагогічних наук

Київ 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Бердянському державному педагогічному університеті.

Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор
Кононко Олена Леонтівна
Інститут проблем виховання АПП
України, заступник директори і наукової
роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Денисенко Ніпелі. Федирішн,
Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
професор кафедри реабілітаційної
педагогіки і здорової о способу життя

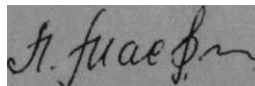
кандидат педагогічних наук, професор
Поніманська Тамара Іллівна
Рівненський державний гуманітарний
університет, проректор і наукової роботи
завідувач кафедри педпгогик і психології
(дошкільної).

Захист відбудеться "19" травня 2009 р, о 14,00 годині ни засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.454.01 в Інституті проблем виховання АНП України за адресою: 04060 м. Київ, вул. М.Берлінського 4

З дисертацією можна ознайомитися у науковій час і нш ІНІ проблем виховання АПН України (04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9)

Автореферат розіслано "16" квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої *рад*

Л.М.Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства істотно підвищилися вимоги до здатності зростаючої особистості поводитися компетентно, у складних умовах життя виявляти мобільність, гнучкість, впевненість у собі. Зміна суспільних пріоритетів, модернізація національної системи освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу об'єктивують необхідність посилення уваги до створення в сім'ї та навчальних закладах сприятливих умов для розвитку самостійної, творчої, життєздатної людини з розвинутою самоповагою і почуттям самовартісності. Цьому сприятиме впровадження в педагогічну практику принципу активності. Виховання дітей перших десяти років життя як суб'єктів життєдіяльності, здатних здійснювати власний вибір, приймати самостійні рішення, відповідати за свої дії, довіряти власному досвіду й можливостям, є одним з актуальних завдань сьогодення.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" спрямовують фахівців у галузі педагогіки на посилення уваги до формування в ранньому онтогенезі оптимістичного світосприйняття, самосвідомості, рефлексивних рис, ціннісного самоствавлення, довіри до своїх можливостей, впевненості в собі як однієї з базових якостей особистості.

Доцільність вивчення феномену впевненості в собі в ранньому онтогенезі обумовлена появою таких новоутворень свідомості й особистості, як довільність поведінки, особистої свідомості, супідрядності мотивів у дошкільному, внутрішнього плану дій та рефлексії - в молодшому шкільному віці.

У контексті зазначеного вище актуальними є теоретико-експериментальні дослідження феномену впевненості в собі крізь призму довіри до себе; вивчення здатності особистості ставитися до власних бажань, потреб, поглядів, переживань як до цінності. Проблемі впевненості в собі та умовам її виховання на різних етапах онтогенезу присвячено ряд педагогічних (Ш. Амонашвілі, А. Белкін, Н. Виноградова та інші) та психологічних (І. Дубровіна, В. Мерлін, О. Петровський, К. Роджерс та інші) досліджень, які важливу роль у вихованні цієї якості відводять наступності в діяльності сім'ї, дошкільного навчального закладу і початкової школи. Однак, як зазначають С. Ладивір, Г. Люблінська, З. Плохій, Т. Поніманська, О. Савченко та інші, у роботі дитячого садка і школи відсутня єдність та неперервність у підходах до розвитку особистості на цих вікових етапах.

Сучасні теоретико-експериментальні праці акцентують увагу на різних аспектах виховання впевненості в собі, а саме: механізмах формування цього процесу (І. Вайнер, В. Висоцький, Д. Ковач); специфіці виникнення і розвитку впевненості в різних видах діяльності - суспільній (Т. Маталіна) і навчальній (В. Бутовська, О. Серебрякова); впливі впевненості на досягнення успіху в діяльності (Ф. Іващенко, О. Нікітіна); впевненості як соціально-психологічній характеристиці особистості (О. Папір, В. Ромек, Є. Смаглій).

Разом з тим особливості формування зазначеної якості особистості в старшому дошкільному та молодшому шкільному віці вивчено недостатньо. У науковій

літературі відсутня єдина думка щодо природи та механізмів формування впевненості в собі; чітко не диференційована вікова специфіка, не виділено чинники виховання впевненої поведінки в ранньому онтогенезі; вимагають конкретизації педагогічні умови забезпечення наступності у вихованні цієї якості особистості в дошкільному та молодшому шкільному віці; потребують уточнення характеристики впевненості в собі представників різної статі.

Сучасні вихователі та вчителі відчують потребу в науково обґрунтованих критеріях визначення впевненості в собі дітей 5-10-и років у новій соціальній ситуації розвитку; у розробці педагогічних умов створення розвивального середовища, сприятливого для виховання вказаної особистісної якості; в уточненні шляхів та засобів накопичення та синтезування зростаючою особистістю позитивних уявлень про себе, реалістичних самооцінних суджень, способів реалізації конструктивної поведінки.

Отже, теоретико-експериментальне вивчення особливостей, педагогічних умов та методів оптимізації процесу виховання впевненості в собі на ранніх етапах онтогенезу є актуальним, що і зумовило вибір нами теми дослідження "Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дисертаційного дослідження є складовою науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Бердянського державного педагогічного університету "Системний підхід до професійного й особистісного становлення майбутнього соціального педагога в умовах вищою навчального закладу". Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Ісрдімсіжш державного педагогічного університету (протокол № 3 від 01.10.2002 року) і Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 10 від 21.12.2004 року).

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов та методів оптимізації процесу виховання у старших дошкільників і молодших школярів впевненості в собі.

Гіпотеза дослідження: динаміка розвитку впевненості в собі як базової якості особистості старшого дошкільника та молодшого школяра зумовлюється не стільки рамками паспортного віку, скільки індивідуальним життєвим досвідом і системою преференцій найближчого оточення. Оптимальними педагогічними умовами для виховання у дітей 5-10-и років впевненості в собі є: сформованість у старших дошкільників і молодших школярів системи знань про поняття "впевненість у собі", розвиток реалістичного образу-Я в цьому контексті та елементарної форми рефлексії; створення дорослими емоціогенних ситуацій, які забезпечують позитивне ставлення дітей до впевненої поведінки; включення останніх у різновиди соціальної поведінки, мотивованої почуттям впевненості в собі.

Відповідно до мети й гіпотези визначено завдання дослідження:

1. З'ясувати стан розроблення проблеми у педагогічній теорії й практиці, визначити сутність понять "впевненість у собі" старшого дошкільника та молодшого школяра, "впевнена поведінка".
2. Визначити і схарактеризувати компоненти, критерії, показники й виявити

рівні сформованості у досліджуваних впевненості в собі як базової якості особистості.

3. Встановити віково-статеві модифікації впевненості в собі старших дошкільників та молодших школярів.

4. Виявити і обґрунтувати педагогічні умови та методи оптимізації процесу виховання у досліджуваних 5-10-и років впевненості в собі та експериментально перевірити їх ефективність.

5. Розробити методичні рекомендації та впровадити у практику діяльності дошкільних навчальних закладів та початкової школи особистісно орієнтовану систему виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження: процес виховання у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку впевненості в собі.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи оптимізації процесу виховання у дітей 5-10-и років впевненості в собі в сім'ї та навчальному закладі.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: положення філософії, педагогіки та психології про особистість як системне утворення (Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Б. Ломов, К. Абульханова-Славська); експериментально-генетичний метод та вчення про детермінацію і закономірності розвитку свідомості (Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн); наукові уявлення про сутність та закономірності розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (Л. Божович, О. Запорожець, М. Лісіна, О. Кононко, В. Котирло, Г. Люблінська, В. Мухіна); засади гуманістичної педагогіки (Ш. Амонашвілі, Л. Занков, С. Лисенкова); психолого-педагогічні основи впровадження у практику особистісно орієнтованих технологій виховання (І. Бех, В. Лозова, С. Сисоєва); концепція оптимізації навчально-виховного процесу в початкових класах (В. Давидов, О. Савченко, І. Якиманська).

Методи дослідження. Для розв'язання завдань комплексного пізнання предмета дослідження застосовувалися теоретичні й емпіричні методи. *Теоретичні методи* (аналіз, порівняння, класифікація та узагальнення наукових положень філософської, психолого-педагогічної літератури) дали змогу сформулювати концептуальні підходи до проблеми, визначити поняттєво-категоріальний апарат, основні науково-теоретичні положення, критерії та показники, комплекс педагогічних умов оптимізації процесу виховання впевненості в собі у дітей 5-10-и років. *Емпіричні методи* (педагогічне спостереження, бесіда, моделювання експериментальних ситуацій, анкетування, проективний метод) уможливили визначення рівнів сформованості зазначеної якості у досліджуваних, особливостей її проявів у дітей різних віково-статевих груп, розробку методики формування впевненості в собі як базової. Застосовано метод *математичної статистики*, що забезпечило достовірність інтерпретації та перевірку отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалось упродовж 2002 - 2008 рр. на базі дошкільних навчальних закладів № 37, № 39 м. Бердянська, загальноосвітніх шкіл № 2, № 3 м. Бердянська Запорізької області та загальноосвітньої школи № 53 м. Маріуполя Донецької області. Експериментом охоплено 267 дітей віком 5-10-и років (з них старших дошкільників - 110, молодших школярів - 157), 114

батьків досліджуваних, 72 педагоги (вихователів ДНЗ - 32, вчителів початкової школи -40).

Наукова новизна дослідження. *Вперше* визначено сутність поняття "впевненість у собі" як базову якість старшого дошкільника і молодшого школяра, "впевнена поведінка" дітей 5-10-и років; виявлено і обґрунтовано педагогічні умови та методи оптимізації процесу виховання у дітей зазначеного віку впевненості в собі в сім'ї, дошкільному навчальному закладі та початковій школі. *Уточнено* структуру впевненості в собі як особистісної якості; охарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості, а також специфіку її прояву представниками різних віково-статевих груп. *Дістали подальшого розвитку* питання щодо специфіки та наступності у вихованні впевненості в собі у дітей різного віку.

Практичне значення здобутих результатів полягає в розробці, експериментальній перевірці та запровадженні у педагогічну практику комплексної методики діагностування рівня сформованості у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку впевненості в собі; створенні авторської програми "Я розкриваю себе" та методів оптимізації процесу виховання цієї базової якості особистості; гармонізації взаємодії педагогів з батьками; розробці методичних рекомендацій для педагогів дошкільних закладів та початкової школи.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі викладання педагогічних дисциплін, які вивчають розвиток особистості в ранньому онтогенезі.

Результати дослідження впроваджено в практику роботи дошкільних навчальних закладів № 37 (довідка № 143 від 2.04.09), № 39 м. Бердянська (довідка № 56 від 12.03.08), загальноосвітніх шкіл № 2 (довідка № 64 від 10.04.09), № 3 м. Бердянська Запорізької області (довідка № 22 від 06.02.08) та № 53 м. Маріуполя Донецької області (довідка № 121 від 20.02.08).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися і дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Бердянського державного педагогічного університету, на наукових і науково-практичних всеукраїнських конференціях: "Сучасні тенденції та пріоритети виховання" (Київ, 2004); "Навчання, виховання та розвиток" (Бердянськ, 2004); "Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді" (Київ, 2005); "Модернізація дошкільної освіти: проблеми та перспективи" (Бердянськ, 2005); "Інноваційні технології оздоровчої спрямованості фізичного виховання студентської молоді та їх впровадження в систему Європейської інтеграції України" (Бердянськ, 2007); Всеукраїнських педагогічних читаннях, присвячених М. Корфу (Бердянськ, 2008); у виступах на методоб'єднаннях вихователів дошкільних закладів і вчителів початкової школи.

Публікації. Матеріали дисертаційного дослідження відображено у 9 публікаціях автора (всі одноосібні, 6 з них опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (345 найменувань, з них 12 - іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації складає 274 сторінки. Основний текст викладено на 174 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 6 рисунків, 1 діаграму, додатки на 40 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теоретико-експериментального вивчення процесу виховання впевненості в собі в ранньому онтогенезі; визначено об'єкт, предмет та мету дослідження, сформульовано гіпотезу та завдання, охарактеризовано теоретичні основи; розкрито наукову новизну, практичну значущість дослідження; подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження та публікації за темою дисертації.

Перший розділ дисертації "Проблема впевненості в собі у педагогічній теорії та практиці" присвячено аналізу сутності впевненості в собі та визначено її роль в житті людини, уточнено зміст і структуру цієї провідної категорії. Акцентовано увагу на особливостях розвитку зазначеної якості особистості в онтогенезі, проаналізовано віково-статеву специфіку, розкрито умови забезпечення наступності у вихованні впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Аналіз наукових досліджень засвідчив наявність різних підходів до тлумачення змісту поняття "впевненість у собі". О. Запорожець, Є. Беклемішев, В. Губін, О. Нікітіна, П. Рудик, Т. Смолева розглядають її як одну з базових характеристик особистості. Багатьма дослідниками, зокрема А. Козиревою, Л. Комаровою, Н. Молостовою, О. Примою, О. Сидоренковим, Т. Скрипкіною та іншими впевненість у собі кваліфікується як прояв довіри до себе та показник гармонійного зв'язку особистості зі світом. На думку Б. Зейгарник та А. Петровського, вказана якість виступає принципом існування самосвідомості та необхідною умовою становлення зрілої особистості. А. Захарова, І. Кон, А. Ліпкіна, В. Столін, О. Сухоленова впевненість у собі вважають найважливішим механізмом процесів самопізнання та саморегуляції.

Рядом авторів вона кваліфікується як важлива складова соціальної компетентності (О. Кононко, Т. Прима); механізм становлення активного буття, формування суб'єктної позиції (Р. Ануфрієва, І. Бех, О. Злобіна, С. Рубінштейн). Важливою для розробки концепції дослідження є теза В. Століна та С. Тищенко щодо здатності особистості зберегти впевненість у собі в умовах тиску авторитетних інших.

Окремими авторами досліджуваний феномен розглядається в контексті проблеми життєтворчості особистості, кваліфікується як детермінанта творчого процесу, прагнення до самовираження, самореалізації (К. Абульханова-Славська, Б. Братусь, В. Зінченко, В. Клочко, В. Моляко); як прояв ціннісного самоставлення (Т. Титаренко, С. Тищенко). На думку І. Зінов'євої, І. Кона, В. Століна, С. Тищенко, І. Чеснокової, Р. Шакурова, впевненість у собі є результатом інтеграції та узагальнення особистістю переживань щодо себе, які внаслідок багаторазових усвідомлень дитиною перетворюються на стійке емоційне ставлення до себе.

У свою чергу, М. Лісіною та А. Сілвестру впевненість у собі розглядається в контексті образу-Я, який починає формуватися в дошкільному віці і розвивається в умовах взаємодії дитини з природним, предметним, соціальним довкіллям. Важливу роль у цьому процесі відіграють дорослі, які організують предметно-практичну та комунікативну діяльність, допомагають зростаючій особистості визначитися щодо себе.

Досліджуючи феномен упевненості, Н. Денисенко, А. Меренков та

О. Смирнова наголошують на важливості становлення почуття радісного переживання відповідності самостійних дій дитини вимогам дорослого, пов'язаного з прагненням завоювати їхню повагу. Визнання авторитетними людьми досягнень зростаючої особистості є умовою її повноцінного розвитку, запорукою емоційного комфорту, який впливає на якість життя дитини, дає змогу безболісно долати перешкоди, розв'язувати поставлені завдання, бути в гармонії з собою, суспільством та природою.

Окремі аспекти проблеми впевненості висвітлено у працях, присвячених вивченню полярних по відношенню до неї якостей, зокрема невпевненості (В. Гарбузов, Т. Місюріна, Т. Смолева), сором'язливості (А. Алексєєва, Л. Галігузова), тривожності дошкільників, молодших школярів та підлітків (М. Буянов, С. Васьківська, Л. Костіна, Т. Ольховецька, Г. Прихожан, С. Ставицька).

Актуальними стосовно проблеми дослідження є погляди на проблему впевненості в собі зарубіжних дослідників (Е. Берн, Р. Берне, Д. Вольпе, Ф. Зімбардо, Е. Еріксон, Ч. Кулі, А. Маслоу, К. Роджерс та інші). Впевненість у собі кваліфікується ними як форма базальної довіри, що виявляється у ставленні дитини до світу вже на ранній стадії її психосоціального розвитку (Е. Еріксон); як показник відкритості особистості у ставленні до інших (Д. Вольпе).

Завдяки аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що у період переходу від дошкільної до початкової шкільної ланок освіти надзвичайно важливо забезпечити наступність у вихованні впевненості в собі як базової якості особистості. Більшість учених однак в поглядах на старший дошкільний та молодший шкільний періоди як такі, що найповніше акумулюють у собі можливості для закладання основ зазначеної якості (Г. Абрамова, Л. Божович, О. Кононко, Т. Титаренко).

Узагальнюючи особливості розвитку особистості в старшому дошкільному віці, Л. Обухова констатує важливість формування довільної поведінки, оволодіння засобами та еталонами пізнавальної діяльності та переходу від егоцентризму до децентрації. Серед особливостей розвитку особистості в молодшому шкільному віці виділяються інтенсивний розвиток пізнавальних процесів, розширення уявлень про себе і свої можливості, формування адекватної самооцінки, яка впливає на рівень розвитку самосвідомості особистості, на впевненість у собі та вироблення власної позиції, внутрішній план дій та рефлексія.

Обґрунтування теоретичних основ наступності у вихованні впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку здійснено у дослідженнях Г. Білецького, Л. Касперської, В. Сенько, В. Сластьоніна В. Сухомлинського. Це дало змогу, по-перше, виявити причини розриву наступності у цій роботі, зокрема, об'єктивні (відсутність у змісті початкової освіти орієнтації на сферу "Я Сам" як провідну; надання пріоритету "предметному" підходу у порівнянні з цілісним; жорстка регламентація шкільного життя) та суб'єктивні (недостатня компетентність педагогів у питаннях організації процесу виховання впевненості в собі, недооцінка важливості перехідного періоду); по-друге, визначити педагогічні умови оптимізації виховного процесу (формування у старших дошкільників і молодших школярів системи знань про поняття "впевненість у собі", розвиток реалістичного образу-Я в

цьому контексті та елементарної форми рефлексії; створення дорослими емоційних ситуацій, які забезпечують позитивне ставлення дітей до впевненої поведінки; включення останніх у різновиди соціальної поведінки, мотивованої почуттям впевненості в собі); по-третє, розробити методи оптимізації процесу виховання впевненості дітей у собі.

На основі схарактеризованих вище теоретичних положень вітчизняних і зарубіжних дослідників нами визначено сутність впевненості в собі, яка кваліфікується як здатність дитини усвідомлювати власну спроможність розв'язувати доступні віку завдання; адекватно оцінювати свої можливості; довіряти власному досвіду, покладатись на себе в ускладнених ситуаціях; бути переконаною у досягненні успіху.

У другому розділі "Експериментальне дослідження впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку" розкрито програму дослідження, охарактеризовано комплекс методів діагностики рівня сформованості впевненості в собі, розроблено критерії, показники та компоненти, визначено рівні сформованості досліджуваного феномену в дітей 5-10-річного віку, специфіку виховання впевненості в собі в родині, дошкільному закладі та початковій школі.

Ми виходимо з розуміння, що впевненість у собі є інтегративним особистісним утворенням, складається з ряду компонент, що взаємодіють між собою та піддаються педагогічному впливу. Гармонійне поєднання в активності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку здатності розраховувати на себе, оптимістичного ставлення до труднощів, адекватного оцінювання своїх можливостей розглядаються нами як мінімально достатні критерії визначення впевненості в собі. Застосування вказаних критеріїв уможливило визначення відповідних показників.

Здатність розраховувати на себе характеризувалася за мірою адекватності усвідомленого ставлення до себе, правильності здійснених виборів і вчинків; здатністю дитини діяти автономно, незалежно, ініціативно та відповідально; відстоювати свою позицію, цінувати свої чесноти й досягнення; вміння підтримувати себе.

Характер ставлення (оптимістичне/песимістичне) до труднощів засвідчували емоційні та поведінкові реакції на них досліджуваних. Останні варіювалися від зацікавленого пошуку правильного рішення, мобілізації та долання перешкод, вияву завзяття й наполегливості в досягненні мети до проявів розгубленості, роздратованості, дезорганізованості, зниження зацікавленості, відмови від подальшої роботи.

Показниками адекватної самооцінки слугувало вміння досліджуваних об'єктивно оцінювати свої досягнення, виявляти незалежність від оцінки дорослого, здатність покладатись на власний досвід, висловлювати неупереджені, правдиві судження щодо процесу і результату діяльності.

Одержанню різнобічної інформації щодо проявів впевненості в собі в дошкільному та молодшому шкільному віці сприяло вивчення базової якості особистості на різних вікових етапах, у відмінних видах діяльності, за варіативних умов їх організації, з урахуванням статевої належності досліджуваних та застосування таких методів: бесіда, педагогічне спостереження, моделювання

експериментальних ситуацій, анкетування.

Описано комплексну методику діагностування рівня сформованості у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку впевненості в собі, яка здійснювалася у трьох напрямках: робота з дітьми, батьками та педагогами. Рівень сформованості вказаної якості в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку виявлявся за допомогою діагностичних методів. Бралися до уваги когнітивний (система знань дітей про впевненість у собі як базову якість особистості), емоційно-ціннісний (ставлення до себе, емоційні реакції на оцінні судження, ставлення до успіху і поразки, якісно-кількісних показників кінцевого практичного продукту), діяльнісний (вміння поводитися впевнено у незвичних ситуаціях) компоненти. Одиницею вимірювання впевненості як якості ми розглядали впевнену поведінку. Тенденція до впевненої поведінки засвідчувала високий рівень сформованості якості, ситуативність прояву - недостатній, а відсутність впевненої поведінки - несформованість якості.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу виділити групи дітей з різним рівнем сформованості впевненості в собі залежно від типу поведінки:

/ рівень (впевнений). До нього віднесено досліджуваних, чия поведінка характеризується оптимальними проявами впевненості в собі, довірою до власних можливостей, переконаністю у правильності зроблених виборів і вчинків, оптимістичним ставленням до подолання перешкод, спокійною мобілізацією зусиль на виконання або перероблення завдання; відносною автономністю від думки та оцінки дорослого, вмінням покладатися на власну самооцінку (38,1%).

// рівень (ситуативно впевнений). Діти цього рівня виявляють нестійкі прояви довіри до власних можливостей; здатність мобілізувати свої зусилля на додання перешкод лише за підтримки та підбадьорення дорослого; схильність обирати нескладні, посильні для виконання завдання; критичне ставлення до результатів своїх дій; обережність, поміркованість самооцінки, розсудливість (18,5%).

/// рівень (самовпевнений). Досліджувані характеризуються бажанням виділитись, домогтись успіху за будь-яку ціну та отримати схвалення авторитетних дорослих; самоствердженням за рахунок інших, невизнанням власних помилок, захопленням собою, завищеною самооцінкою, високим рівнем домагань (6,3%).

IV рівень (парадоксальний). Досліджуваних вирізняє невміння співвідносити бажання з можливостями, орієнтація в подоланні труднощів на допомогу інших, а не власні сили, обмежений досвід успішної діяльності, переважання мотивації уникнення неспіху, неадекватна завищена самооцінка (11%).

V рівень (невпевнений). До нього віднесено досліджуваних із залежною поведінкою, постійними сумнівами у власних можливостях, схильністю пов'язувати успіх діяльності лише з об'єктивними причинами; втратою активних намагань досягти результату, відмовою від доведення розпочатого до кінця, відсутністю способів конструктивної взаємодії, заниженою або несформованою самооцінкою, очікуванням від дорослих зауважень, докорів, негативних суджень; повною залежністю від оцінки дорослого (26,1%).

Результати обробки експериментальних даних уможливили визначення відмінностей у рівнях сформованості впевненості в собі залежно від віку та статі

досліджуваних. З'ясовано, що вік визначає діапазон можливостей, якісні характеристики, а індивідуальний життєвий досвід - стабільність та інтенсивність проявів упевненої поведінки. У дошкільному віці впевненість у собі найвища за своєю формою, неусвідомлювана, більшою мірою залежить від оцінок авторитетних дорослих. У молодшому шкільному віці вказана якість стає предметом внутрішнього аналізу, інтелектуалізується, набуває довільності. Разом з тим у переважній більшості досліджуваних 7-10-ти років вона забарвлюється тривожністю. Незалежно від віку та статі діти прагнуть зберегти позитивний образ-Я, домагаються визнання своїх чеснот авторитетними іншими, проявляють різноманітні способи самовираження, мотивують власний вибір бажанням досягти успіху або уникнути неспіху.

Стать позначається на виборі досліджуваними міри складності завдань, способах домагання визнання. Дівчатка вирізняються більшою практичністю, орієнтацією на соціальне схвалення, чіткістю в дотриманні вимог дорослих. Для хлопчиків здебільшого характерні самостійність, рішучість, незалежність і, водночас, вища, ніж у дівчаток тривожність.

Результати другого та третього напрямів констатувального етапу дослідження, у яких було використано анкетування дорослих та спостереження за характером їхньої взаємодії з дітьми, дали можливість визначити чотири основні типи ціннісних орієнтацій авторитетних інших, що продукують характер поведінки досліджуваних 5-10-и років:

1. *Конструктивно-підтримуючий* є найбільш сприятливим для розвитку в дітей впевненості в собі, стимулює формування базової якості особистості. Віднесені до цього типу батьки і педагоги сприймають дитину такою, якою вона є, визнають її особливості, висувають помірні вимоги, надають їй необхідну свободу та можливість розвиватися у власному темпі (49%).

2. *Домінантно-руйнівний* тип ціннісних орієнтацій дорослих перешкоджає проявам дітьми впевненості в собі. Дорослі зводять нанівець намагання старших дошкільників і молодших школярів діяти самостійно, постійно підвищують складність завдань, виявляють гіперопіку, висувають надмірно високі вимоги, акцентують увагу на невміннях, помилках, недоліках; ігнорують досягнення дітей, сприймають їх як належні; вдаються до фізичних покарань, жорсткої регламентації поведінки; домагаються беззаперечного виконання наказів (15,5%).

3. *Індиферентний* тип ціннісних орієнтацій педагогів та батьків характеризується проявами байдужості, неухважності, відсутністю підтримки дитини, відстороненням, знеособленим ставленням до неї, несистематичністю і випадковістю реагування на її поведінку, відсутністю контролю за виконанням завдань (15,7 %).

4. *Поблажливий* тип ціннісних орієнтацій дорослих супроводжується поблажливим ставленням до дитини, постійним її захвалюванням, потуральницьким стилем спілкування (19,8%).

З'ясовано, що конструктивно-підтримуючий тип ціннісних орієнтацій дорослих продукує впевнені та ситуативно впевнені прояви поведінки дітей; індиферентний та поблажливий - сповільнюють формування в них впевненості в собі; доміантно-руйнівний - сприяє проявам сором'язливості та невпевненості. Однак, наявність дітей з упевненими та ситуативними проявами поведінки в умовах доміантно-руйнівного,

Мета формувального експерименту полягала в забезпеченні педагогічних умов оптимізації процесу виховання впевненості в собі у досліджуваних старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Вона конкретизувалася тактичними мікроцілями, які визначали розвиток кожного з трьох компонентів зазначеної якості: когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісного.

Усі завдання формувального експерименту вирішувались у перебігу освоєння змісту авторської програми "Я розкриваю себе", особливостями якої було залучення досліджуваних до процесу самопізнання, починаючи з дошкільного закладу та продовжуючи в початковій школі. Зміст програми гнучко інтегрувався з різними видами діяльності дітей. Програма включала три блоки: "Думки про себе" (когнітивний компонент), "Ставлення до себе" (емоційно-ціннісний компонент), "Мої вчинки та дії" (діяльнісний компонент).

Програмою формувального експерименту передбачалася робота як з усією експериментальною групою старших дошкільників і молодших школярів, так і диференційована - із кожною з п'яти виділених на констатувальному етапі груп досліджуваних, що вирізнялися між собою здатністю розраховувати на себе, характером ставлення до труднощів, адекватністю самооцінки. Це дозволило здійснити системний підхід до формування впевненості в собі як базової якості особистості в досліджуваних різних віково-статевих груп.

Усій експериментальній групі досліджуваних 5-10-и років життя адресувався комплекс виховних впливів, до складу яких увійшли бесіди, розв'язування проблемних ситуацій, ігри, вправи, читання та слухання літературних творів, аналіз учинків і поведінки казкових героїв, змодельовані ситуації успіху, інсценівки, включення досліджуваних у різні види продуктивної діяльності. Він спрямовувався на формування в дітей вказаного віку свідомого й відповідального прийняття самостійного рішення в ускладнених ситуаціях, оптимістичного ставлення до труднощів, довіри власному досвіду.

Для представників кожного рівня сформованості впевненості в собі склалися індивідуалізовані програми, зміст яких підпорядковувався завданню внесення корективів у регресивні тенденції поведінки досліджуваних, звичні установки, низькі очікування щодо себе, мотивацію ухилення від діяльності.

По відношенню до впевнених, які загалом характеризувалися високими показниками кожного критерію впевненості в собі, використовувалася стратегія поглиблення та конкретизації знань про самого себе, підтримки кращих намірів, стимулювалася готовність до самопокладання, відповідальності. Вони вправлялися в умінні виробляти реалістичні контрольні оцінні судження з приводу власних досягнень і досягнень інших.

Виховна робота з досліджуваними з ситуативно впевненою поведінкою полягала у вправленні у проявах упевненості в собі у різних сферах життя та видах діяльності, мотивації обов'язкового доведення розпочатого до кінця; фіксації уваги на успіхах, підтримці довіри до власних можливостей у ситуаціях неспіху; формуванні навичок самопідтримки у разі зіткнення з труднощами.

Досліджуваних із самовпевненими проявами поведінки вправляли в умінні виробляти об'єктивні самооцінні судження, навчали орієнтуватися на свої реальні

досягнення, співвідносити задум з кінцевим результатом своєї діяльності, порівнювати й аналізувати свої досягнення з продуктами діяльності успішних однолітків; навчали знаходити у своїй роботі помилки, визначати їх причини; стимулювали бажання покращити свій результат.

Дітей із парадоксальними проявами вправляли в умінні чітко формулювати свої наміри, плани, робити прогнози стосовно ефективних засобів досягнення мети, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, пояснювати свій вибір, співвідносити свої бажання з дієвими намірами, відмовлятися від них у разі усвідомлення їхньої недосяжності; стимулювали прагнення діяти самостійно, звертатися за підтримкою й допомогою лише в разі об'єктивної необхідності, орієнтуватися в самооцінці на реальні якісно-кількісні характеристики результату.

Робота з невпевненими досліджуваними спрямовувалася на підтримку дорослими найменших успіхів дітей; поетапне наближення труднощів, виховання оптимістичного й зацікавленого ставлення до необхідності розв'язати проблему; надання дорослими опосередкованої допомоги, навідних запитань, часткових підказок; залучення однолітків до вияву співпраці з приводу успішного розв'язання проблемної ситуації; стимулювання мотивації досягнення; утримання від зауважень, докорів, жорстких настанов; запровадження практики самостійного вироблення суджень щодо власних досягнень і досягнень інших; збільшення кількості ситуацій успіху.

Оскільки робота з формування впевненості в собі здійснювалася з досліджуваними старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, у виборі засобів, прийомів виховного й корекційного впливу бралися до уваги вікові особливості кожної групи. Так, виховні впливи зі старшими дошкільниками здійснювались здебільшого в ігровій формі; інструкції для педагогів, що працювали з дітьми 5-6-ти років, були простіші за змістом і формою, ніж адресовані вчителям початкової школи, які мали справу з учнями 6-10-и років.

У перебігу реалізації авторської програми "Я розкриваю себе" здійснювалася цілеспрямована робота з педагогами та батьками. їм надавалася можливість аналізувати поведінку дітей під час виконання останніми завдань оптимальної складності, виробляти позитивне оцінне судження щодо їхніх досягнень, характеризувати стратегію й тактику власної поведінки. З цією метою було розроблено комплекс заходів: практичні заняття, індивідуальні консультації, батьківські збори, педагогічний тренінг.

Встановлено, що завдяки впровадженій особистістю орієнтованій системі виховання відбулися суттєві зрушення в розвитку впевненості в собі у дітей зазначених вікових груп: збільшилася кількість досліджуваних з впевненими та ситуативно впевненими проявами поведінки, а зменшилася - з невпевненими, самовпевненими та парадоксальними. Це відбулося за рахунок переміщення 21,7% невпевнених у собі дітей, 6% - з парадоксальним рівнем сформованості досліджуваної якості та 4,4% дітей з самовпевненими проявами до складу групи з ситуативно впевненою поведінкою. Кількість досліджуваних, віднесених до I рівня сформованості якості, збільшилась на 20,2%. До її складу ввійшли 11,9% досліджуваних II рівня сформованості впевненості в собі та 4,4% - з самовпевненим проявом поведінки. Групи з самовпевненими, парадоксальними і невпевненими проявами поведінки не поповнювалися, переміщення дітей до них не відбувалося. Найсуттєвішими виявилися зміни щодо впевненості в собі

у дітей з невпевненими проявами поведінки, що пояснюється їхньою лабільністю.

Порівняння результатів констатувального та формувального експерименту дало змогу зафіксувати динаміку змін, що відбулися у кількісному розподілі досліджуваних з різним рівнем сформованості впевненості в собі (див. табл.1).

Таблиця 1

**Рівні сформованості впевненості в собі дітей 5-10-и років
(констатувальний та контрольний етапи)**

Етапи експерименту	Констатувальний (кількість у%)			Контрольний (кількість у %)		
	Разом	з них		Разом	з них	
Старші дошкільн.		Молодші школярі	Старші дошкільн.		Молодші школярі	
I (впевнений)	38,1	19,4	18,7	58,3	24,6	33,7
II (ситуативно впевнений)	18,5	10,4	8,1	30,4	15,4	15
III (самовпевнений)	6,3	2,9	3,4	1,9	1	0,9
IV (парадоксальний)	11	4,7	6,3	5	2,2	2,8
V (невпевнений)	26,1	10,2	15,9	4,4	2,3	2,1

Про ефективність запропонованого комплексу методів і прийомів виховання впевненості в собі свідчить відсутність таких досліджуваних, для яких формувальні впливи виявилися несприятливими і які за наслідками контрольного експерименту мали нижчі показники впевненості в собі, порівняно з констатувальним етапом.

Помітніші зміни у проявах упевненості в собі відбулися у молодших школярів, порівняно зі старшими дошкільниками. Кількість дітей старшого дошкільного віку з упевненою поведінкою зросла на 5,2%, а молодших школярів - на 15%; група з ситуативно впевненими проявами поведінки дітей старшого дошкільного віку збільшилась на 5%, а дітей молодшого шкільного віку - на 6,9%. У групі досліджуваних старшого дошкільного віку самовпевненого типу кількісні показники знизились на 1,9%, у молодших школярів цієї групи - на 2,5%.

Кращі результати в молодших школярів пояснюються сформованістю у них волевого, емоційного та когнітивного компонентів упевненості в собі, більшою незалежністю від дорослих і готовністю до сприйняття педагогічних впливів, довільністю й усвідомленістю процесів, інтелектуалізацією суджень, усвідомленням власних змін, зверненістю не лише на результат, а й на спосіб своїх дій та партнера, а також вдалими поєднанням методів виховання, спрямованих на збагачення індивідуального досвіду, та співпраці з дорослими й однолітками.

Виявлено незначні розходження показників за статтю, що підтверджує результати констатувального дослідження: вони не є визначальними у становленні впевненості в собі як особистісної якості дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Змін зазнали виховні пріоритети педагогів і батьків щодо підвищення їхньої обізнаності тосовно зазначеної якості, оснащення конкретними методами та прийомами її формування (висловлювання позитивної, обґрунтованої оцінки дій дитини, об'єктивне схвалення, підтримка).

Загалом відбулася переорієнтація 50,6% педагогів і 29,1% батьків на гармонізацію їхньої взаємодії, позитивне самосприйняття та прийняття дитини. Варто зазначити, що результативнішою виявилася робота з педагогами, що пояснюється їхньою професійною компетентністю в організації процесів самопізнання дитиною власного образу-Я, більшою поінформованістю щодо сутності впевненості в собі та шляхів її виховання.

Дослідження підтвердило основні положення гіпотези і дало змогу зробити такі

висновки:

1. З'ясовано стан розроблення проблеми у педагогічній теорії й практиці. Констатовано відсутність єдиної думки щодо природи та механізмів формування впевненості в собі як особистісного феномену; чіткої диференціації вікової специфіки; чинників формування впевненої поведінки дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку; педагогічних умов виховання цієї якості особистості; статевих характеристик упевненості в собі як особистісної якості.

На основі теоретичного аналізу наукових праць з теми дослідження та узагальнення педагогічного досвіду визначено сутність поняття "впевненість у собі" дітей 5-10-и років. Під нею розуміється якість особистості, яка проявляється у здатності дитини усвідомлювати власну спроможність розв'язувати доступні для певного віку завдання; адекватно оцінювати свої можливості; довіряти власному досвіду, розраховувати на нього в ускладнених ситуаціях; бути переконаною у досягненні успіху. Одиницею вимірювання впевненості в собі як базової якості особистості вважаємо впевнену поведінку.

2. Визначено структурні компоненти досліджуваної якості: когнітивний (система знань дітей про впевненість у собі), емоційно-ціннісний (емоційні реакції на оцінні судження, ставлення до себе, успіху і поразки, якісно-кількісних показників кінцевого практичного продукту), діяльнісний (вміння поводитися впевнено в ускладнених ситуаціях).

Критеріями вимірювання впевненості в собі старших дошкільників і молодших школярів виступали: здатність розраховувати на власні сили, оптимістичне ставлення до труднощів, адекватна самооцінка. Характеристику критеріїв забезпечували диференційовані показники, які різнилися рівнем усвідомленого ставлення до себе, характером ставлення до труднощів, вмінням об'єктивно оцінювати свої досягнення, здатністю покладатися на власний досвід.

У перебігу констатувального експерименту застосовувались такі методи наукового дослідження, як бесіда, педагогічне спостереження, моделювання експериментальних ситуацій, анкетування. Визначено п'ять рівнів сформованості впевненої поведінки досліджуваних 5-10-и років: *впевнений, ситуативно впевнений, самовпевнений, парадоксальний і неувпевнений*. Встановлено, що до I рівня сформованості впевненої поведінки віднесено 38,1% досліджуваних. Інші діти вказаного віку не виявляють бажані зразки поведінки при зіткненні з труднощами. Це

актуалізує необхідність посилення уваги дорослих до виховання в старших дошкільників і молодших школярів впевненості в собі як базової якості особистості.

3. Встановлено віково-статеві модифікації досліджуваної якості у дітей 5-10-и років: впевненість у собі є радше похідною індивідуальної історії розвитку дитини, ніж її паспортного віку. Він визначає діапазон можливостей, а індивідуальний досвід - стабільність та інтенсивність проявів упевненої поведінки. Водночас з'ясовано, що з віком вона стає свідомішою, набуває довільності. Разом з тим у переважній більшості досліджуваних 7-10-ти років вона забарвлюється тривожністю.

Доведено існування статевих модифікацій впевненості в собі. Стать однозначно не визначає прояви впевненості в собі, позначається на виборі досліджуваними міри складності завдань, способах домагання визнання. Для хлопчиків здебільшого характерні самостійність, рішучість, незалежність і, водночас, вища, ніж у дівчаток тривожність. Дівчатка відзначаються більшою практичністю, орієнтацією на соціальне схвалення, чіткістю у дотриманні вимог дорослих.

4. Виявлено і обґрунтувало педагогічні умови оптимізації процесу виховання у досліджуваних 5-10-и років впевненості в собі: сформованість у старших дошкільників і молодших школярів системи знань про поняття "впевненість у собі", розвиток реалістичного образу-Я в цьому контексті та елементарної форми рефлексії, створення дорослими емоційних ситуацій, які забезпечують позитивне ставлення дітей до впевненої поведінки; включення останніх у різновиди соціальної поведінки, мотивованої почуттям впевненості в собі.

У процесі впровадження обґрунтованих педагогічних умов використовувався широкий комплекс методів і прийомів, які сприяли розвитку і поглибленню знань дітей про власні можливості; стимулювали в них суб'єктну позицію у виховному процесі й участь у проектуванні власної поведінки: бесіди, ігри, вправи, створення ситуацій успіху, розв'язання проблемних ситуацій, слухання та читання літературних творів, аналіз учинків і поведінки казкових героїв, інсценівки, включення досліджуваних у різні види продуктивної діяльності.

Проведений статистичний аналіз засвідчує високу вірогідність висунутої в дослідженні гіпотези щодо ефективності розробленої та експериментально перевіреної особистісно орієнтованої системи виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: кількість упевнених у собі досліджуваних зросла на 20,2% (з них 5,2% - старші дошкільники, 15% - молодші школярі). Оцінка успішності проведених заходів із застосуванням відстаней Магалонбіса показала значні зміни, що відбулися на етапі констатувального та формуального експериментів: для старших дошкільників $B^2 = 0,81$, а для молодших школярів $B^2 = 1,54$.

З точки зору прогнозування розроблений комплекс методів може гарантувати відтермінований позитивний результат, оскільки у досліджуваних, які характеризувались небажаними проявами поведінки, залишається ймовірність переміщення до груп з позитивними проявами поведінки.

5. Розроблено методичні рекомендації та впроваджено в практику діяльності дошкільних навчальних закладів та початкової школи особистісно орієнтовану систему виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Вона спрямовувалася на зміцнення досліджуваної якості та поєднувала родинне,

дошкільне та шкільне виховання. Усі завдання формуального експерименту вирішувались у ході освоєння змісту авторської програми "Я розкриваю себе", особливостями якої було залучення досліджуваних до процесу самопізнання, починаючи з дошкільного закладу та продовжуючи в початковій школі. Програмою формуального експерименту передбачалася робота як з усією експериментальною групою старших дошкільників і молодших школярів, так і з кожною з п'яти виділених на констатувальному етапі груп досліджуваних з урахуванням їхніх вікових особливостей.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів вказаної проблеми. Подальшого вивчення потребують розробка педагогічної діагностики типів сформованості впевненості в собі в інших вікових і соціальних групах, встановлення характеру зв'язку впевненості в собі з близькими особистісними утвореннями, а саме довірою до себе та світу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Мішечкіна М. Є. Історичний та психолого-педагогічний аспекти поняття впевненості в собі / М. Є. Мішечкіна // 36. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Пед. науки. - 2004. - № 1. - С. 114-123.
 2. Мішечкіна М. Є. Педагогічна оцінка як умова формування у дітей впевненості у собі / М. Є. Мішечкіна // 36. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Пед. науки. - 2004. - № 3. - С. 175-183.
 3. Мішечкіна М. Є. Педагогічні умови формування у дітей впевненості у собі / М. Є. Мішечкіна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. - К.; Житомир, 2004. - Вип. 6. - Кн. 1. - С. 117-123.
 4. Мішечкіна М. Є. Батьківська позиція як умова формування впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / М. Є. Мішечкіна // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. - К., 2005. - Вип. 8. - Кн. 1. - С. 253-256.
 5. Мішечкіна М. Є. Роль сім'ї у вихованні впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / М. Є. Мішечкіна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. - К.; Запоріжжя, 2005. - Вип. 35. - Кн. 2. - С. 115-121.
 6. Мішечкіна М. Є. Впевненість у собі як особистісна риса студента-спортсмена / М. Є. Мішечкіна // Інноваційні технології оздоровчої спрямованості фізичного виховання в систему Європейської інтеграції України: зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Пед. науки. - 2007. - № 3. - С. 141-146.
- Інші публікації:*
7. Мішечкіна М. Є. Оцінні судження педагога як умова формування у дітей впевненості у собі / М. Є. Мішечкіна // Навчання, виховання та розвиток : Всеукр. наук.-практ. конф. : тези доповідей. - Бердянськ, 2004. - С.37-38.
 8. Мішечкіна М. Є. Характеристика основних підходів у вивченні впевненості

в собі / М. Є. Мішечкіна // Наук. вісн. Бердян. держ. пед. ун-ту. Гуманітарні науки. - 2008. - № 1. - С. 97-103.

9. Мішечкіна М. Є. Як виховати впевнену в собі дитину / М. Є. Мішечкіна // Дошкільня. - 2009. - № 1. - С. 20-22.

АНОТАЦІЯ

Мішечкіна Марина Євгенівна. Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання. - Інститут проблем виховання АПН України. - Київ, 2009.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі виховання у дітей 5-10-и років впевненості в собі як базової особистісної якості сучасної людини. На основі аналізу наукових джерел уточнено зміст поняття "впевненість в собі" як базової якості особистості старшого дошкільника та молодшого школяра, "впевнена поведінка"; визначено компоненти, критерії та показники зазначеної якості, рівні сформованості впевненої поведінки досліджуваних, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови та методи оптимізації процесу виховання у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку впевненості в собі.

Статистично підтверджено ефективність впровадженої особистісно орієнтованої системи виховання впевненості в собі у дітей вказаних вікових груп. Результати формувального експерименту засвідчують позитивний вплив застосованих методів і прийомів у процесі виховання впевненості в собі у досліджуваних. Основні положення дослідження впроваджено в навчально-виховний процес дошкільних закладів та початкових шкіл.

Ключові слова: впевненість у собі старшого дошкільника та молодшого школяра, виховання впевненої поведінки, адекватна самооцінка, педагогічні умови.

АННОТАЦИЯ

Мишечкина М.Е. Воспитание уверенности в себе у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. - Институт проблем воспитания Академии педагогических наук Украины. - Киев, 2009.

Диссертационное исследование посвящено изучению проблемы воспитания у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста уверенности в себе как личностного качества. В работе уточнена сущность понятий "уверенность в себе" как базового качества личности старшего дошкольника и младшего школьника, "уверенное поведение". Выделены основные подходы к пониманию и исследованию этого феномена отечественными и зарубежными учеными. Установлено отсутствие конкретных научных методик для изучения особенностей проявления уверенности в себе детей 5-10-и лет, требуют уточнения условия и методы оптимизации процесса воспитания указанного качества.

Выделены структурные компоненты изучаемого феномена: когнитивный, основу которого составляют знания о себе, собственных потребностях и возможностях, осознание ценности собственного "Я"; эмоционально-ценностный, характеризующийся отношением к себе, переживанием симпатии к своей личности; деятельностный, как совокупность умений ребенка вести себя уверенно в разных жизненных ситуациях, проявлять тенденцию к защите собственного образа-Я и стремления к прогрессивным самоизменениям.

Определены критерии уверенности в себе, к которым отнесены: умение полагаться на свои силы, оптимистическое отношение к трудностям и адекватная самооценка. Характеристику критериев обеспечивали дифференцированные показатели, которые отличались степенью осознанного отношения к себе, характером отношения к преодолению трудностей, адекватностью самооценки, способностью ребенка рассчитывать на свои силы и опыт.

Для решения задач констатирующего эксперимента разработана комплексная методика диагностики уровней сформированности™ уверенности в себе старших дошкольников и младших школьников. Использование в исследовании комплекса методов (беседа, наблюдение, моделирование педагогических ситуаций, анкетирование) позволило охарактеризовать каждый из пяти выделенных уровней сформированности уверенного поведения у детей: уверенный, ситуативно уверенный, самоуверенный, парадоксальный и неуверенный. Кроме того, выявлено существование возрастных и половых отличий в проявлении уверенного поведения исследуемых.

Определены ценностные ориентации семьи и привычные стратегии взаимодействия педагогов с детьми: конструктивно-поддерживающий, индифферентный, снисходительный, доминантно-разрушающий, которые в разной степени влияют на проявления уверенного поведения детей.

Изучено состояние проблемы воспитания уверенности в себе в педагогической практике. К положительным действиям педагогов отнесено доброжелательное общение, поддержка успехов отдельных детей, создание условий для проявления независимости, самостоятельности, инициативности. К отрицательным - недостаточно внимательное отношение взрослых к процессу и результатам предметно-практической деятельности детей, их самооцениванию; использование авторитарного стиля общения, методов и приемов, препятствующих воспитанию уверенности в себе у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста.

Разработана личностно ориентированная система воспитания уверенности в себе у детей, которая реализовалась через авторскую программу "Я раскрываю себя". Особенности программы заключались в привлечении исследуемых детей к процессу самопознания, начиная с дошкольного заведения и продолжая в начальной школе. Содержание программы интегрировалось с разными видами деятельности детей и включало три блока заданий: "Мысли о себе" - развитие когнитивного компонента, "Отношение к себе" - эмоционально-ценностного компонента, "Мои поступки и действия" - деятельностного компонента.

В процессе непосредственного изучения проблемы определены оптимальные условия для воспитания уверенности в себе у детей дошкольного и младшего школьного возраста: сформированность у ребенка системы знаний о понятии "уверенность в себе",

развитие у исследуемых реалистического образа-Я в этом контексте и элементарной формы рефлексии; создание взрослыми эмоциогенных ситуаций, которые обеспечивают положительное отношение ребенка к уверенному поведению; включение воспитанника в разнообразие виды социального поведения, мотивированные чувством уверенности в себе.

В процессе формирования использовался широкий арсенал методов и приемов, которые способствовали развитию и расширению знаний детей о своих возможностях, стимулировали их участие в проектировании собственного поведения: беседы, игры, упражнения, создание ситуаций успеха, чтение и слушание литературных произведений, анализ поступков сказочных персонажей, инсценировка, включение детей 5-10-и лет в разные виды продуктивной деятельности.

Проведенный статистический анализ свидетельствует об эффективности разработанной и экспериментально проверенной личностно ориентированной системы воспитания уверенности в себе у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста.

Ключевые слова: уверенность в себе старшего дошкольника и младшего школьника, воспитание уверенного поведения, адекватная самооценка, педагогические условия.

SUMMARY

Mishechkina M. Y. Training of self-confidence in senior preschool and juniors school children. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of science in speciality 13.00.07. - Theory and methodic of upbringing. - Institute of Problem of Education of Ukrainian APS. - Kyiv, 2009.

The dissertation deals with the actual problem of training of self-confidence in 5-10 years old children as the basic characteristic of a modern person. The content of the notion "self-confidence" was verified, the criterions and indexes of the characteristic mentioned above, the typology of confident - different behavior of the examined persons were defined, the pedagogical condition of self-confidence training in senior preschool and juniors school children were substantiated and tested experimentally on the base of the analysis of scientific sources.

The effectiveness of suggested system of self-confidence training of children of these age groups were statistically confirmed. The results of the forming experiment testified to positive influence of the forms and methods with had been used in the process of self-confidence training of the examined persons. The main principles of the dissertation took place in educational process and upbringing at secondary school and preschool establishments.

Key words: self-confidence in senior preschool children, self-confidence in juniors school children, training of confident behaviour, adequate self-appraisal, pedagogical conditions.

Підписано до друку 13.04.2009. Формат 60x90/16
Папір друкарський. Друк - офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умови, друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 86

ТОВ «Модем-1»
71100, Бердянськ, пр. Пролетарський, 230